

De Spaanse Griep in 1918 een voorloper van de Mexicaanse griep in 2009?

Dit jaar geven kranten en de televisiejournals regelmatig berichten over de 'Mexicaanse griep', die in Mexico zou zijn ontstaan en op verschillende plekken in de wereld de kop op steekt. Er wordt zelfs al van een mogelijke epidemie gesproken.

Dat kwam in 1918 ook voor, maar toen heette de levensbedreigende kwaal 'Spaanse griep'. Zelfs Oude Wetering komt in de rij van plaatsen voor waar de ziekte is geconstateerd.

Dit leverde het volgende persbericht op:

Mexicaanse griep in Kaag en Braassem

Juni 2009: In Kaag en Braassem zijn enkele personen besmet met het Mexicaanse griepvirus oftewel het Nieuwe Influenza A (H1N1).

De GGD houdt de situatie nauwlettend in de gaten en heeft afspraken gemaakt met de gemeente en alle huisartsen in de betreffende woonkern. Alle contacten van deze personen zijn in beeld gebracht en er zijn monsters voor onderzoek afgenomen. Iedereen met een verhoogd risico is door de GGD of huisarts benaderd. Deze mensen hebben instructies ontvangen over hoe te handelen bij griepverschijnselen, om verdere verspreiding te voorkomen. Voor zover betrokkenen ziekteverschijnselen hebben, zijn deze mild van aard.

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en de RIVM verzorgen de feitelijke en juiste berichten voor het publiek.

De eerste gevallen van de Mexicaanse griep in de gemeente Kaag en Braassem worden door de regering en het gemeentebestuur met de grootst mogelijke voorzorgsmaatregelen omringd. Hoe anders ging het er toe in 1918, toen de Spaanse griep-epidemie de gehele wereld in haar klauwen had. Er stierven wereldwijd binnen enkele maanden net zoveel mensen aan deze griep als er in de afgelopen 25 jaar aan AIDS zijn overleden.

De Spaanse griep-epidemie van 1918

In de zomer van 1918 doet de Spaanse griep zijn intrede in Nederland. Waar de ziekte precies is begonnen is niet duidelijk. Het eerste gedocumenteerde geval is dat van soldaat Albert Mitchell, die zich op 11 maart 1918 ziek meldt in Fort Riley in de staat Kansas in de Verenigde Staten. De ziekte verspreidt zich vervolgens met zeer grote snelheid over de rest van de wereld. De Eerste Wereldoorlog is nog niet afgelopen en door de censuur komen er weinig berichten naar buiten over deze ziekte. Alleen in Spanje, dat niet aan de oorlog deelneemt, wordt door de pers veel aandacht besteed aan de epidemie. De virusziekte wordt in andere landen daarom al gauw de Spaanse griep genoemd.

Op 1 juni 1918 staat in het "Leidsch Dagblad" te lezen:

De geheimzinnige ziekte, welke Spanje teistert, schijnt een soort influenza te zijn, die blijkbaar een goedaardig verloop heeft. (...) Uit Barcelona alleen worden ongeveer 20 á 30.000 gevallen gemeld. Gevallen met doodelijken afloop werden tot nu toe niet gemeld. (...) Te Madrid alleen liggen 80.000 personen ziek. De oorzaken der epidemie zijn absoluut onbekend.

Al op 12 juli 1918 berichten de kranten dat de Spaanse griep zich razendsnel verplaatst:

In de Duitse grensplaatsen Elten en Emmerik zijn de laatste dagen reeds honderden gevallen geconstateerd, geen enkele echter met doodelijken afloop. Het blijkt dat de ziekte, welke zich kenmerkt door koorts, hoofdpijn, moeheid en rugpijn, geen kwaadaardig karakter draagt. De meeste patiënten zijn na drie of vier dagen weer hersteld.

Een zomerse griepgolf

Op 20 juli heerst de ziekte volop in de grensprovincies. Naar schatting 2000 mijnwerkers zijn ziek thuis. In Arnhem lijden 400 man van het garnizoen aan de griep. Vanwege het grote aantal kunnen de patiënten niet afzonderlijk worden verpleegd, wat met het oog op besmetting wenselijk zou zijn. Maar weer wordt het publiek gerustgesteld: "*Gelukkig draagt de ziekte geen ernstig karakter en zijn de patiënten binnen enkele dagen genezen*".

Zuid-Holland is al snel aan de beurt. In de kazerne te Leiden worden op 24 juli 80 gevallen onder de militairen geteld, ook in de omringende streek begint de Spaanse griep de kop op te steken. Maar op 17 augustus 1918 wordt constateert dat de Spaanse griep meer af dan toe lijkt te nemen en hoopt men dat de epidemie over het hoogtepunt heen is.

Een tweede griepgolf

In september blijkt dat de Spaanse griep een grimmiger karakter heeft dan in beginsel wordt aangenomen en loopt het aantal zieken weer snel op. Begin oktober laat de directie van het post- en telegraafkantoor te Alphen a/d Rijn weten dat door de vele ziektegevallen onder het personeel een

normale uitvoering van de postbestellingen niet mogelijk is. Als noodmaatregel worden er slechts(!) drie bestellingen per dag gedeeld, om 8.30 uur, 15.00 uur en 19.30 uur. Kloosters, kostscholen en internaten worden zwaar getroffen door de ziekte, hele gezinnen liggen ziek te bed.

Maar door de overheid worden geen maatregelen genomen. Op Kamervragen in september luidt in november(!) het antwoord: *Er zijn geen maatregelen bekend die tegen een zo besmettelijke ziekte en een zich zo snel uitbreidende aandoening met enige kans op slagen zijn te nemen. Wat voor zin heeft het te vechten tegen een ziekte die zich niet bevechten laat!* Sommige gemeenten verbieden kermissen en openbare bijeenkomsten, maar omdat dit beleid niet landelijk gevolgd wordt, heeft dit weinig of geen resultaat. De enige maatregel, die de regering uiteindelijk neemt, is het uitroepen van een algemene biddag op 28 november 1918, kennelijk moet de hulp alleen van boven komen.

Op 26 oktober staat wel vast dat de epidemie voor de tweede maal is uitgebroken. De Spaanse griep laat haar ware gezicht zien en blijkt een lastige en vaak kwaadaardige aandoening te zijn, die veel ernstiger van aard is dan in augustus. Longontsteking is een gevreesde complicatie, daarnaast komt de ziekte voor in de vorm van een ernstige maag-darm ontsteking. Maar diegenen, die tijdens de eerste golf de griep hebben gehad, zijn veilig, zij krijgen dat najaar de griep niet opnieuw.

Waar komt de griep vandaan?

Over de oorzaak van de ziekte tast men in het duister: *maar gaarne gelooven we, dat het natte en dampige weer en de onzuivere atmosfeer van de laatste tijden mede oorzaak zijn van deze zoo gevreesde ziekte.* Naar men nu aanneemt is de oorzaak van de griep een gemuteerd varkens- of vogelgriepvirus uit China.

De griep begint met hoge koorts, hoesten, spierpijn en keelpijn, gevolgd door extreme moeheid en flauwtes. Men verliest zoveel energie dat men niet meer kan eten en drinken. De ademhaling wordt steeds moeilijker, gevolgd door de dood. Gruwelverhalen over de griep doen de ronde: een man houdt een taxi aan, maar voordat hij kan instappen is hij dood; een keeper in een voetbalelftal grijpt een bal uit de lucht en als hij op de grond terecht komt is hij dood door de Spaanse griep. Bij een normale griep worden mensen met een lage weerstand en ouderen getroffen. Niet bij Spaanse griep: het zijn vooral mensen onder de 45 jaar die overlijden.

Inmiddels is er binnen Europa een grote stroom mensen op de been die vluchten voor het geweld van de Eerste Wereldoorlog. Nederland is neutraal, dus het ligt voor de hand dat ze hier hun heil zoeken. Ook in Alkemade worden zij ondergebracht. Op 28 oktober ontvangt het gemeentebestuur van Alkemade een telegram van de Commissaris der Koningin dat er een nieuwe groep uit Frankrijk en België geplaatst zal worden. Al op 30 oktober komt er een kennisgeving dat dit opgeschort is wegens de besmettelijke ziekte die onder deze mensen heerst. Op 4 november volgt het bericht dat er om

deze reden in Alkemade voorlopig geen vluchtelingen meer zullen worden ondergebracht.

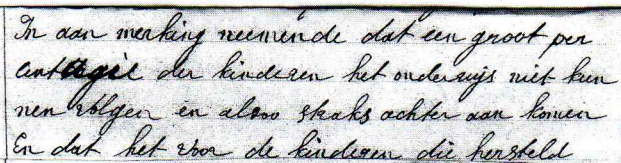
Sluiting der scholen

Maar voor Alkemade is het al te laat. Nieuwe vluchtelingen of niet, de Spaanse griep heerst ook hier volop. In de gemeente Haarlemmermeer zijn vanaf 30 oktober vanwege besmettingsgevaar alle openbare scholen gesloten, enkele dagen later volgt ook de sluiting van de bijzondere scholen.

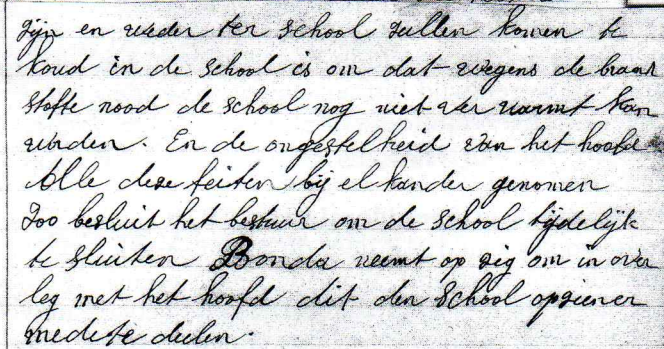
Het gemeentebestuur van Haarlemmermeer stuurt aan de hoofden der bijzondere scholen van de buurtgemeenten een brief met de vraag of zij deze maatregel willen opvolgen. Veel kinderen uit Haarlemmermeer gaan namelijk in Alkemade naar school. De brief luidt:

Nu de alomheersende ziekte zich ook in deze gemeente zo hevig in vele gezinnen openbaart en gebleken is, dat deze zich veelal het eerst bij de schoolgaande kinderen vertoont, leek het ons gewenst vanwege het besmettingsgevaar met ingang van heden alle openbare scholen in deze gemeente voor een tijdvak van ruim veertien dagen te sluiten. Bovendien zijn de kinderen, die na hun herstel weer op school komen, bijzonder vatbaar voor kouvatten en longontsteking en is wegens het gebrek aan voldoende brandstoffen onmogelijk om nu reeds voor behoorlijk verwarmde lokalen zorg te dragen.

Het bestuur van de Christelijke school te Oude Wetering houdt een vergadering over dit vraagstuk. Hierbij kunnen het hoofd van de school D. Meijer en mevr. Knibbe-Roodenburg overigens niet aanwezig zijn *wegens ongesteldheid en ongestelde huisgenoten*, zij zijn geveld door de griep. De voorzitter deelt mee dat er nu 41 kinderen (op een totaal van 152) en het hoofd der school Spaanse

In aanmerking nemende dat een groot per categorie der kinderen het onderwijs niet kunnen volgen en alzo straks achter aan komen en dat het voor de kinderen die hersteld

zijn en weder ter school zullen komen te koud in de school is om dat wegens de brandstoffe nood de school niet verwarmt kan worden. En de ongesteldheid van het hoofd alle deze feiten bij elkander genomen zoo besluit het bestuur om de school tijdelijk te sluiten. Bonda neemt op zig om in overleg met het hoofd dit de schoolopziener mede te delen.

De secretaris schrijft in de notulen op 1 november 1918: In aanmerking nemende dat een groot per categorie der kinderen het onderwijs niet kunnen volgen en alzo straks achter aan komen en dat het voor de kinderen die hersteld zijn en weder ter school zullen komen te koud in de school is om dat wegens de brandstoffe nood de school niet verwarmt kan worden. En de ongesteldheid van het hoofd. Alle deze feiten bij elkander genomen zoo besluit het bestuur om de school tijdelijk te sluiten. Bonda neemt op zig om in overleg met het hoofd dit de schoolopziener mede te delen.

griep hebben. De betreffende kinderen kunnen waarschijnlijk, als zij weer op school komen, het onderwijs niet meer volgen en *zullen alzo straks achteraan komen*. Het advies voor sluiting wordt dus opgevolgd, ook door de andere scholen binnen Alkemade.

**GODVRUCHTIG AANDEKENEN
AAN HET OVERLIJDEN VAN**

ELISABETH AGATHA VESSEUR

PREFECTE DER ST. AGNES CONGREGATIE
Geboren 15 November 1918 te Roelofarendsveen, voorzien van de H.H. Sacramenten overleden na een kortstondige ziekte, 21 April 1943 en begraven 2e Paasdag.

Ondanks haar zwakheid leefde zij moedig en vol plannen voor de toekomst. God heeft in Zijn oneindige liefde anders beschikt. Gaarne en vol vertrouwen gaf zij zich over aan Zijn Welbehagen.

De weinige jaren, welke God haar gaf, waren gewijd aan de eer van Maria en St. Agnes, aan de belangen van de Maria Congregatie. Vergeten we haar voorbeeld niet en de les van haar sterfbed: blijheid, geduld en overgave.

Dierbare Vader en Moeder, in mijn laatste woorden lag geheel mijn liefde tot U. Deze gevoelens maakten het heengaan moeilijk maar zullen in de hemel een voortdurende aansporing blijven. Met Agatha blijf ik voor U bidden. U zult ons niet vergeten, wij U nog minder. God moge U sterken en het verlies vergoeden.

Broers en Zusters, Dierbaren, Bekenden en mede-Congregantisten, blijft in Uw gebed aan mij denken.

Maria-Moeder Onbevleekt ontvangen,
bescherm Uw kind.

H. Agnes, bid voor haar.

Familie Vesseur getroffen

Een dieptriest geval is het overlijden van twee dochtertjes van huis schilder Cornelis Vesseur en zijn vrouw Johanna Hoogenboom aan het Zuideinde 10 te Roelofarendsveen. Op 13 november overlijdt de 20 maanden oude Agatha, een dag later gevolgd

door haar zusje Elisabeth, die dan 2 jaar en acht maanden telt. Op 15 november 1918 worden beide zusjes begraven.

Op de dag van de begrafenis wordt er in huize Vesseur echter opnieuw een dochter geboren. Zij wordt Elisabeth genoemd en 6 mei 1920 wordt het gezin uitgebreid met dochter Agatha. Maar ook deze meisjes worden niet oud; Agatha overlijdt in 1941, bijna 21 jaar; haar zus Elisabeth sterft in 1943, enkele maanden voordat zij 25 jaar zou worden.

Geen maatregelen van de gemeente

Het bestuur van de gemeente Alkemade bemoeit zich niet met het vraagstuk van de Spaanse griep. In de notulen van de gemeenteraad van die periode wordt er met geen woord over gerept. De voorgenomen sluiting van de scholen wordt door het college van burgemeester en wethouders voor kennisgeving aangenomen. Zelfs aan het overlijden ten gevolge van de Spaanse griep van de eerste ambtenaar ter secretarie, Gerrit Arie van Weelden (26 jaar) op 27 oktober 1918, wordt geen aandacht geschonken. Terwijl de ziekte danig huishoudt in de gemeente is er geen enkele maatregel uitgevaardigd om besmetting tegen te gaan. In het Leidsch Dagblad van 2 november 1918 staat het volgende bericht te lezen:

De Spaansche griep heerst hier te Roelofarendsveen in ernstige mate. Donderdag 31 oktober werden zes overledenen begraven, terwijl het stoffelijk overschot van den eersten ambtenaar ter Secretarie te 's-Gravenhage is ter aarde besteld. Ook in Oude Wetering begint de Spaan-

sche griep zich meer en meer te vertoonen, het aantal zieken neemt dagelijks toe. Reeds kwam hier een sterfgeval voor.

Mevrouw A. Hoek-Loos (90 jaar) vertelt:

Ik ben op 7 november 1918 geboren te Roelofarendsveen, midden in de epidemie van de Spaanse griep die toen heerste. Mijn moeder vertelde mij later dat het toch zo'n droevige tijd was. Zij lag in het kraambed en hoorde telkens de doodsklok luiden als er weer iemand overleden was of begraven werd.

De kraamtijd duurde 10 dagen. In die periode zijn alleen al in Roelofarendsveen acht kinderen en zes volwassenen begraven. De klokken werden tweemaal geluid, de eerste keer als er iemand gestorven was, de tweede keer als iemand begraven werd.

De medische wetenschap staat met de handen in het haar. Een effectief medicijn blijkt niet aanwezig en geen enkele therapie slaat aan. Het is een gouden tijd voor nepmedicijnen en kwakzalvers. Op grote schaal gaat abdijsiroop van de firma Akker te Rotterdam over de toonbank, hét middel tegen de griep. Bij nader onderzoek blijkt dit slechts te bestaan uit suikerstroop met kaneel. Dit helpt net zo veel of weinig als het onder het volk levende advies om meerdere keren per dag een glaasje jenever in te nemen. Mondkapjes zijn in steden zeer populair, in openbare gelegenheden worden ze daar vaak gedragen. Effectief zijn ze echter niet, een virusbesmetting kan hierdoor niet worden tegengehouden. Ook mentholsnui, staalpreparaten en anti-griep-pastilles beloven van alles, maar doen weinig. De griepepidemie moet op een natuurlijke manier uitwoeden.

In het voorjaar van 1919 is de Spaanse griepepidemie zo goed als afgelopen en kan de balans worden opgemaakt. De griep blijkt wereldwijd meer dan 50 miljoen slachtoffers geëist te hebben. Van de Amerikaanse soldaten in Europa is in 1918 de helft aan de Spaanse griep gestorven. Nederland telt 30.000 slachtoffers. De meeste doden zijn gevallen in de maanden oktober, november en december van 1918.

De balans in Alkemade

Voorals met slechte woonvoorzieningen blijken zwaar te zijn getroffen. Binnen de gemeente Alkemade is dat Roelofarendsveen. Men woont van oudsher dicht op elkaar op zogenaamde wurften. Een huis wordt vaak bewoond door drie of meer gezinnen en het ontbreken van waterleiding en riolering draagt niet bij tot verbetering van de volksgezondheid. Bovendien hebben veel mensen de ziekte tbc onder de leden, zodat hun weerstand zeer laag is.

Op het kerkhof van de parochie St. Petrus Banden te Roelofarendsveen, waaronder ook Nieuwe Wetering behoort, zijn van september tot en met december 1918 twintig kinderen en vierentwintig volwassenen begraven. Ter vergelijking: binnen diezelfde periode in 1917 werden hier twee kinderen en zes volwassenen begraven, in 1919 vijf kinderen en elf volwassenen.

Deze parochie heeft voor de parochianen een eigen ziekenfonds: "St. Joseph/Voorzorg". In 1917 wordt aan ziekengeld 555,- gulden (€ 252,-) uitgekeerd, in 1918 is dat bijna verdubbeld tot 1015,- gulden (€ 460,50). Ook in het eerste kwartaal van 1919 wordt er beduidend meer dan gewoonlijk uitbetaald, waarschijnlijk door de nasleep van de Spaanse griep. De herstelperiode van een fikse longontsteking bedraagt in die tijd –zonder antibiotica- al snel acht weken.

Een voorbehoedmiddel tegen Spaansche Griep.

Zorg dat gij niet verkouden wordt; dat is een eerste verdachte Als gij hoest, als gij niest, als gij keelpijn hebt, pas dan op, want dan behoort gij tot de eersten op wie de Spaansche Griep val heeft en bij hen die een berstaandoening hebben kunnen zich hoogst ernstige verwickelingen voordoen. Zorg daarom toch intijds Uw schijnbaar onschuldige verkoudheid te genezen met een krachtig werkend middel als de

ABDIJSIROOP

welke alom geroemd wordt bij hoest, verkoudheid, bronchitis, griep, influenza, asthina, kinkhoest, slijmhoest, etc. Bescherm Uw vrouw, Uw kinderen, Uzelf, door vandaag nog een flesch Abdijdroop in huis te nemen. Een paar lepels per dag kunnen een verkoudheid voorkomen.

Prijs per fleschen van plm. 250 gr. f.1.25, van plm. 500 gr. f. 2.25 van plm. 1000 gr. f. 3.75, alom verkrijgbaar. Eischt roode hand met onze handteekening: L. AKKER, Rotterdam

Een in 1918 toegestaan voorbehoedmiddel, nu tegen Spaanse griep. Maar het middel was minder effectief.

Het aantal overledenen binnen de gehele gemeente Alkemade bedraagt van september tot en met december 1918 negenenzestig personen, waarvan er zevenenvijftig onder de 45 jaar oud zijn. Hoeveel er hiervan aan de Spaanse griep zijn overleden is onbekend. Vanuit het gemeentebestuur is daarover niets bekend gemaakt. Zelfs in het jaarverslag van 1918, waarin ook de besmettelijke ziekten behoren te worden opgetekend, wordt over de Spaanse griep en het aantal slachtoffers met geen woord gerept. Ook landelijk lijkt het alsof de ziekte is gewist uit het collectieve geheugen; het was blijkbaar te erg om te worden opgeslagen in de herinnering. De griep waaraan één procent van de wereldbevolking stierf, is letterlijk doodgezwegen. Wetenschappers sluiten niet uit dat een dergelijke griep epidemie zich opnieuw kan voordoen. Het griepvirus blijft zich muteren en onder de voor het virus gunstige omstandigheden zal het zich weer sterk kunnen verbreiden. Men heeft echter wel meer kennis van zaken dan in 1918, zodat de regering gerichte voorzorgsmaatregelen kan nemen. Ook is er nu antibiotica, waarmee de longontsteking, een gevaarlijke complicatie bij griep, behandeld kan worden. Bovendien is men nu in staat om

op grote schaal anti-griepvaccins te maken. We mogen erop vertrouwen, dat een zo grote catastrofe als in 1918 zich niet meer zal herhalen.

Een gebroken gezin, mede ten gevolge van de Spaanse griep

Gerardus Warmerdam is gehuwd met Klasi-na van Seggelen. Het gezin woont aan de Langeweg te Roelofarendsveen en telt negen kinderen. In 1912 overlijdt zoontje Engelbertus, 13 dagen oud. Vader Gerardus (40 jaar) sterft in 1913, gevolgd door dochtertje Catharina (1 jaar) in 1914 en haar zusje Maria (12 jaar) in 1916.

Klasina Warmerdam-van Seggelen blijft achter met zes kinderen: Bernardina, Cornelia, Franciscus, Quirinus, Joannes en Cornelis.

Dan breekt de Spaanse griep uit. Moeder Klasina (43 jaar) bezwijkt op 19 oktober 1918 en op 27 oktober 1918, net acht dagen later, overlijdt ook de 10-jarige Johannes. De vijf achtergebleven weeskinderen worden bij pleeggezinnen ondergebracht. Dochter Cornelia overlijdt in 1920, zij is dan 15 jaar oud. Haar zus Bernardina wordt opgenomen in het gezin van Petrus Zwartjes en Maria Dobbe. Johannes van der Meer en Petronella Huigsloot adopteren zoon Quirinus, Cornelis vindt een nieuw tehuis bij het gezin van veehouder Pouw aan het Westeinde te Roelofarendsveen. Hun oudere broer Franciscus wordt in huis genomen door het echtpaar Petrus Akerboom en Antje L'Ami. Uit dit huwelijk is in 1913 een dood kindje geboren en in 1915 een zoontje, Jacobus genaamd. Dan blijkt pleegzoon Franciscus aan tbc te lijden. Hun eigen zoon Jacobus raakt ook besmet en sterft in 1935, hij is dan net 20 jaar. Pleegzoon Franciscus Warmerdam overlijdt in 1937 (31 jaar). Het echtpaar Akerboom blijft tenslotte kinderloos achter.

Bronnen:

Traditie, tijdschrift over alledaagse dingen, tradities en rituelen

Archief Stichting Oud Alkemade

Archief parochie Petrus Banden Roelofarendsveen

Regionaal Archief Leiden

Streekarchief Groene Hart Alphen aan den Rijn

GEDACHTENIS AAN HET OVERLIJDEN VAN ONS PLEEGKIND

JOANNES WOUTERUS WARMERDAM

op 26 October 1918 en begraven den 29sten October op het R. K. Kerkhof in den leeftijd van 10 jaar.

Waarom ons verlaten ons broederke zoet? Ach! Waart ge bij ons, bij uw Tante, niet goed? Wij hadden alreeds op uw liefde betrouwd, en op uwe toekomst kasteelen gebouwd. Wij hadden — 't is menscheijk — uw lot willen wikken; maar God, Hij, de Meester, behoort het te schikken! Uw plaats was daarboven om Jesus te loven; daarboven met Vader en Moeder te saam; vereenigd met de Eng'len uw stemme te meng'len, ter eere van Jesus' aanbidd'lijken Naam!

B. Paauw. — Roelofarendsveen.